Krisis

2025 | 1(2) | 117-122
Başvuru / Received: 05.11.2025
Kabul / Accepted: 10.12.2025
DOI: 10.65552/krisis.2025.1.2.006

e-ISSN: 3108-4702
krisis.com.tr
kafademi

KİTAP İNCELEME / BOOK REVIEW AÇIK ERİŞİM / OPEN ACCESS

Neoliberal Üniversitenin Distopik Bir Eleştirisi: Peter Fleming ve *Karanlıkokrasi*

A Dystopian Critique of the Neoliberal University: Peter Fleming and *Darkocracy*

Peter Fleming, *Karanlık Akademi: Üniversiteler Nasıl Ölür* (Çev. Akif Emre Pilgir), Koç Üniversitesi Yayınları, 2025, 218 s.

Numan Karabudak [a]

[a] Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Din Sosyolojisi ABD, İstanbul, Türkiye.
E-posta: numankarabudak@marun.edu.tr

Modern yükseköğretim, neoliberal dönüşüm sürecinde kurumsal özünü ve toplumsal işlevini kaybetmekte olan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. COVID-19 salgını, bu yapısal krizi derinleştirmiş ve üniversitenin geleceğine yönelik varoluşsal bir sorgulamayı gündeme getirmiştir. İncelenen eser, bu sorgulama çerçevesinde, üniversitenin bir "cakademi" (corporate academy/şirketleşmiş akademi) mantığıyla işleyen ve "karanlıkokrasi" (dark bureaucracy/karanlık bürokrasi) ile yönetilen bir tahakküm alanına nasıl dönüştüğünü sistematik olarak çözümlemektedir. Yazarın eleştirel analizi, bu dönüşümün yalnızca idari bir değişim değil; aynı zamanda akademik bilginin, emeğin ve öznelliğin metalaşması anlamına geldiğini ortaya koyar. Cakademi, piyasa değerlerinin bilimsel kaygıların yerini almasını; karanlıkokrasi ise bu süreci yöneten opak, denetimci ve otoriter bürokratik mekanizmaları ifade eder.

Giriş ve sonuç bölümleri dahil olmak üzere toplamda on bölümden oluşan kitap, temel kavramsal şematiği içerisinde, üniversitenin içine sürüklendiği çok boyutlu çöküşü bölümler halinde resmederek ana hatlarıyla sunmaktadır.

"Sonsuz Umut... Ama Bizim için Değil" başlıklı Giriş bölümünde yazar, "üniversitelerin ölümü" fikrinin COVID-19 salgınıyla fiziken kapanan ve dijitalleşen üniversitelerle birlikte ürkütücü bir gerçekliğe dönüştüğünü savunur. Süreçte akademisyen ve öğrencilerde görülen psikosomatik sorunları irdeleyeceğini belirtir. Yazar, üniversitelerin şirket mantığıyla yönetildiğini

Karabudak, N. (2025). Neoliberal üniversitenin distopik bir eleştirisi: Peter Fleming ve karanlıkokrasi [Kitap değerlendirmesi: *Karanlık akademi: Üniversiteler nasıl ölür*, P. Fleming]. *Krisis, 1*(2), 117–122. https://doi.org/10.65552/krisis.2025.1.2.006

ve yöneticilerin çoğunun akademik geçmişten yoksun işletmeci veya eski askerlerden oluşmasının bu dönüşümün temel nedenini teşkil ettiğini ileri sürer. Bu durumda üniversiteler, bilimsel kaygıların yerini ekonomik parametrelere bıraktığı birer işletmeye dönüşmüş; salgın, bu modeli risk altına sokmuş ve küçük ölçekli üniversitelerin geleceğini tehdit eder hale gelmiştir.

"Karanlık Akademi" başlıklı ilk bölümde üniversitelerin çalışanları için iç karartıcı mekânlara dönüşmesi, akademik idealler ile yükseköğretimin distopik gerçekliği arasındaki uyumsuzluğa bağlanır. Bu durum akademisyenlerde yaygın stres, itibar kaybı ve güvensizliğe yol açmıştır. Ekonomik rasyonalite akademisyenliği parçalayarak karanlık bir ruh hali meydana getirmiş, buna karşın akademide örgütlü bir direnişin olmayışı bir muamma olarak tanımlanmıştır. Yazar, neoliberal üniversitelerin akademisyen ve öğrenciler üzerinde yıkıcı psikolojik etkiler meydana getirdiğinin altını çizer.

"La La Land: Hayaller Diyarı" başlıklı ikinci bölümde akademinin idealize edilen imajı ile içeride yaşanan gerçeklik arasındaki uçurum ele alınır. Yazar, "cakademi" kavramına atıfla piyasa odaklı reformların hiper bürokrasiye, yönetici sayısında artışa ve eğitimin kitlesel sanayi üretimi modeline dönüşmesine yol açtığını savunur (s. 22). Bu sistemin akademisyen ve öğrenciler üzerindeki yıkıcı etkileri (stres, kronik yorgunluk, intihar düşünceleri) ve aşırı rekabetçi kariyerizm odaklı eğitimin psikolojik sonuçları vurgulanır. Yazar, "sağ kalma modu" yerine kolektif bir öz-toplama modeli önerir (s. 34). Bölüm, akademik başarının nicel göstergelere indirgenmesi ve bu durumun sürmesi halinde gelecek nesil akademisyenlerin şirketleşmiş üniversite mantığını içselleştireceği karamsar öngörüsüyle sona erer.

"Eğitim Fabrikasına Hoş Geldiniz" başlıklı üçüncü bölümde, üniversitenin bir "bilgi fabrikasına" dönüştürülmesi analiz edilir. Fabrika modeli, bölümleri bağımsız işletmeler gibi rekabete, dış fon arayışına ve öğrenci sayısını maksimize etmeye zorlar. Araştırmalar, kamusal yarardan çok iş dünyası çıkarlarına hizmet eder hale gelmiştir. Akademisyenler, idealist motivasyonları ile öğrenciyi "müşteri" gören bürokratik mantık arasında sıkışır. Güvencesiz çalıştırılan akademisyenler ile yüksek maaşlı, çoğu doktorasız profesyonel yöneticiler arasındaki derin eşitsizlik, kurum içi adaletsizliği gözler önüne serer. Bölüm, akademik başarının nicel göstergelere (yayın sayısı, dergi prestiji) indirgenmesi ve bu eğilimin gelecek nesilleri şekillendirme tehlikesi uyarısıyla son bulur.

Üniversitelerdeki otoriter yönetim eğilimleri ve bürokratik genişleme "Üniversitelerde Otoriterleşme" başlıklı dördüncü bölümde derinlemesine incelenir. Akademik personele kıyasla idari personel sayısındaki çarpıcı artışa dikkat çekilir. Bu artışın ardında, çalışana duyulan güvensizlikten kaynaklanan bir "denetleme fetişizmi" olduğu savunulur. Weber'in "demir kafes" ve Lukács'ın "şeyleşme" kavramlarıyla bu bürokratik mekanizmaların nasıl doğallaştırıldığı gösterilir. *Yönetim kademesi "denetim istisnacılığı" ile kendini*

sorgulanamaz kılarken, akademisyenler "kiralanmış emek" statüsüne indirgenir. Yazar, Marx'ın yabancılaşma kuramından hareketle akademisyenin "gerçek iş" (araştırma, öğretim) ile anlamsız "ıvır zıvır işler" (aşırı bürokrasi) arasında sıkıştığını ve mesleğine yabancılaştığını vurgular. Bölüm, bu koşullar altında kariyerine başlayan genç bir akademisyenin karşılaşacağı yıkıcı etkileri tasvir eden bir senaryoyla son bulur.

"Saçı Olan Bir Çizelge Değilsiniz" başlıklı beşinci bölümde şirketleşen üniversitelerde akademisyenlerin performans rakamları ile birer veriye indirgendiği "ölçüt tiranlığı" eleştirilir. Büyük verinin kötü işleyen bir bürokraside sorunları artıracağı belirtilir (s. 70). Şeffaflık ve hesap verilebilirlik gerekçelerinin, şeffaflığı soyut rakamlara indirgeyerek yanıltıcı olduğu savunulur. "Akademik kapitalizm" olarak adlandırılan bu sistemde, ölçütlerin temel amacının denetim olduğu, ancak akademisyen kalitesini nicel verilere ve "tebrik e-postalarına" indirgeyen bir "ölçüt manyaklığı" inşa ettiği iddia edilir. Ölçütlerin hızlı üretim talebi, kalitenin feda edilmesine yol açar. Merton'ın "istenmeyen sonuç" kavramında açıklandığı üzere, bu sistem akademisyenleri uzun vadeli ve nitelikli çalışmalardan vazgeçirtebilir (s. 76). Sistem, ters teşvikler oluşturarak araştırma sayısını artırırken kaliteyi düşürmekte, yanıltıcı veri kullanımını teşvik etmektedir. Yazar, akademisyenlerde sayısallaştırılamayan değerler için bu durumdan bir çıkış yolu arandığını belirtir.

"*Homo Academicus*'un Ölümü" başlıklı altıncı bölümde yazar, bir üniversite yurdunda öldükten bir ay sonra kötü kokular nedeniyle bulunan Mason Pendrous örneğini vererek, geç kapitalizmin aşırı bireyci mantığının üniversiteleri, öğrencileri ve akademisyenleri nasıl esir aldığını gösterir. Buna göre, öğrenciler şirketleşmiş üniversitelerin beklentilerine uyum sağlamak uğruna aşırı bireyselleşmiş ve sosyal izolasyon nedeniyle derin bir yalnızlığa itilmiştir. Dolayısıyla Pendrous'un başına gelenler, bu geç kapitalist sistemin ve aşırı bireyselleşmenin bir sonucudur. Bu ölüm, neoklasik ekonominin tipik bir toplumsal etkisi olan kişisel özgürlük ile toplumsal terk edilmişliğin kesişim noktasına işaret etmektedir (s. 89). Yazar, tüm bu yaşananların eğitim endüstrisinin doğal bir sonucu olduğunu savunur. Bu bölümde ayrıca akademik intiharların temel nedeninin de mevcut sistem olduğu ileri sürülmektedir. Bölümün sonunda yazar, bu tür ölümlerin şimdilik istisnai olsa da gelecekte sayılarının artacağına dair endişelerini dile getirmektedir.

Yedinci bölümü teşkil eden "Yüksek Etki" başlığında ise yazar, modern üniversitenin temel performans göstergesi haline gelen "yüksek etki" ilkesini eleştirir. Savunma sanayii ile üniversitelerin Ar-Ge iş birlikleri örneğinden yola çıkarak bu tür bağlantıların artık fon, devlet desteği ve istihdam olanakları için bir ön koşul olarak görüldüğünü belirtir. Yazar, "etki" kavramının neoliberal politika üreticileri tarafından tanımlandığını ve neoklasik ekonomi mantığına göre toplumsal değerin tek yargıcı haline getirildiğini savunur. Bu durumdan en çok beşeri bilimlerin zarar gördüğünü, fon azalmalarının bu alandaki çalışmaları zayıflattığını ileri sürer. "Yüksek etki fetişi"nin araştırmaların niteliği ve sağlık-

lı yürütülmesi konusunda şüpheler yarattığını, "fayda" yaklaşımının ise akademisyenler üzerinde ek bir katma değer baskısı oluşturduğunu vurgular. Bölüm, geleceğin özgür üniversitelerinin "etkililik" kavramını piyasa odaklılığından arındırarak bütüncül bir şekilde yeniden tanımlaması gerektiği çağrısıyla sona erer.

"Akademide Yıldızlık Kompleksi" başlıklı sekizinci bölümde yazar, akademik şöhret olgusunun üniversitelerin ticarileşmesiyle nasıl dönüştüğünü inceler. Modern akademik yıldızların, prestijli yayınlara erişim sağlayan sosyal ağlar ve etkili pazarlama stratejileri sayesinde bu konuma geldiğini savunur. Medyatik görünürlüğü yüksek olanlar, fikirleri yüzeysel de olsa başarılı kabul edilir (s. 120). Bu şöhret, yüksek gelirli pozisyonlara dönüşür ve üniversite ile yıldız arasında karşılıklı çıkara dayalı bir ilişki kurar. Yıldız akademisyenlerin iş yükü, güvencesiz çalışan akademisyenlere kaydırılır. Sistem, liyakati tanınırlığa indirgeyerek rekabetçi ve eşitsiz bir ortam meydana getirir (s. 121). Ayrıca yazar, yıldızlık kompleksini üç tiple açıklar: gerçek yıldızlar, özentiler ve başarısız adaylar. Sonuç olarak modern üniversitelerin kamucu aydınlar yerine "meşhur gevezeler" ürettiğini öne sürerek "akademik şöhret endüstrisinin kamucu aydının ölümüne işaret ettiğini" belirtir (s. 130).

"Cehennemlik Öğrenci Manzaraları" başlıklı dokuzuncu bölümde yazar, öğrencilerin içinde bulunduğu ekonomik ve psikolojik krizin kökenini, ücretsiz yükseköğretimi eleştiren ve eğitimi paralı hale getiren neoliberal modele bağlar. Bu model, öğrencilerin üzerinde ağır mali yükler ve psikolojik sorunlar (intihar teşebbüsleri dahil) oluşturmuştur (s. 133). Sorunun merkezine üniversitelerin özelleştirilmesini yerleştiren yazar, çözümün öğrenci borçlarının silinmesinden ve eğitimin ücretsiz olmasından geçtiğini savunur (s. 135); fakat bunlar ona göre siyasi irade tarafından görmezden gelinir. Kriz, öğrencilerin yıpranmış konutlar ve yüksek kiralarla mücadele ettiği ağır yaşam koşullarında somutlaşır (s. 138). Ekonomik zorluklar, öğrencileri ahlaki erozyona varan ilişkilere (s. 139) ve ucuz emek olarak istismar edilmeye iter. Ayrıca, öğrencilerin öz-saygısı da notlara endekslenmiş durumdadır. Bugünün öğrencileri, "borç, intihar, patolojik not odaklılığı ve yıkıcı bir mutsuzluk" (s. 145) şeklinde tezahür eden bir radikallik içindedir. Yaptıkları şey, neoliberalizmin mantığını sınırlarda yaşamak ve onu takip etmektir.

"Üniversiteler Nasıl Ölüyor" başlıklı son (onuncu) bölümde yazar, üniversitelerin ölümü fikrinin COVID-19 ile görünür hale gelse de köklerinin daha eskiye dayandığına işaret eder. Tartışmanın iki ucunda, Derrida'nın özgürleştirici üniversite çağrısı ile Caplan gibi isimlerin piyasacı tasfiye manifestoları yer alır (ss. 147-148). Yazar, bu ölümün ekonomik olmayan belirtilerini şöyle özetler: Aşırı bürokrasi verimliliği boğar; e-posta ve dijital yük akademik özgürlüğü aşındırır. Öğrenci memnuniyeti odaklı sistem eğitimin değerini düşürür. Akademik ölçütler kendi metalaşmasını ölçen bir fetişe dönüşür. Eşitlikçi söyleme rağmen beyaz-erkek üstünlüğü sürer. Kamuoyu, çalışma koşulları katlanılmaz

hale gelse de akademisyenleri nankörlükle suçlayan bir algıya sahiptir. Tüm bunlar, modern üniversitenin ölümünün işaretleridir (ss. 152-163).

"Kayıp Vakaların Tümü Gerçekten Kayıp mı**?**" başlıklı Sonuç kısmında yazar, üniversitenin temel amaçları ile şirketleşme modelinin bu amaçları nasıl engellediğini özetler ve bu sistemden rahatsız olanların genelde uyum sağlama veya çekilme yolunu seçtiğini belirtir. Sonuçta kitabın "Üniversiteyi kurtarmak mümkün mü?" şeklinde somutlaştırdığı temel sorusunu yeniden sorar. Bu soruya yanıt arayışında, Derrida'nın ütopik "koşulsuz üniversite" idealini, Harney ve Moten'in parçalanmış ve örgütlenemez "yeraltı kültürü" kavramıyla karşılaştırır (ss. 169-171). Nihayetinde karamsar bir sonuca varır: Devlet, piyasa ve ekonomik sistemden oluşan üçlü yapı, kaçınılmaz sona yaklaşırken toplumu ve yükseköğretimi tamamen kuşatmakta ve hepimizi yeni bir karanlık dönemin eşiğine sürüklemektedir (s. 173).

Eser, kuramsal genel çerçeve anlamında Marksist ve neo-Marksist teoriden beslenerek, özellikle Marx'ın *yabancılaşma* kuramı, Lukács'ın *şeyleşme* kavramı ve temel bir *alt yapı-üst yapı* analiziyle üniversitenin ekonomik temellerdeki dönüşümünün kurumsal yapıyı, akademik pratikleri ve öznellikleri nasıl şekillendirdiğini sistematik olarak ortaya koymaktadır. Ancak yazar, analizini yalnızca bu eleştirel gelenekle sınırlamayıp Erving Goffman'ın *sahne önü-sahne arkası* ile Robert Merton'ın *istenmeyen sonuçlar* ve *işlevsizlik* gibi kavramlarını da analize dahil etmektedir. Böylece piyasa odaklı üniversite modelinin verimlilik, kalite ve şeffaflık gibi kendi iddialarıyla nasıl çeliştiğini ve nihayetinde sistemi kendi hedeflerinden saptıran paradoksal sonuçlarını etkili bir biçimde açıklamaktadır.

Kitabın yöntemsel yaklaşımı ağırlıklı olarak nedenselci bir sosyal bilim felsefesine dayanmakta ve ortaya koyduğu "cakademi" ile "karanlıkokrasi" gibi merkezi kavramları istatistiki eğilimlerden hareketle temellendirmektedir. Eserin en önemli katkılarından biri, üniversitenin "sahne önünde" parlatılan imajının ardındaki "sahne arkası" gerçekliğine ışık tutmasıdır. Yazar; şirketleşme mantığının akademisyenleri performans göstergeleriyle parçalanmış bir emeğe, anlamsız bürokratik iş yüküne ve derin bir yabancılaşmaya nasıl sürüklediğini, öğrencileri ise ağır bir borç yükü ve psikolojik krize nasıl mahkûm ettiğini çarpıcı örneklerle gözler önüne sermektedir. Bu bakımdan kitap, mevcut üniversite modelinin insani maliyeti somutlaştırması ve akademik başarının niceliksel fetişizmine karşı niteliksel değerleri savunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Eserin söz konusu güçlü yönlerinin yanı sıra bazı sınırlılıklar da barındırdığı gözden kaçırılmamalıdır. Kitap, oldukça karamsar bir hava ile yıkıcı bir teşhisi öne çıkarırken, alternatif üniversite modellerine dair somut bir yol haritası sunma konusunda oldukça temkinli bir yaklaşımı benimsemektedir. Örneğin sonuç bölümünde Derrida'nın "koşulsuz üniversite" idealine ve Harney ile Moten'in "yeraltı kültürü" kavramsallaştırmasına değinilse

de bu yaklaşımların nasıl kurumsal bir forma kavuşturulabileceği sorusu büyük ölçüde cevapsız kalmaktadır. Bu durum eseri, yapıcı bir öneri metninden ziyade salt bir eleştiri metni olarak konumlandırmaktadır.

İkinci olarak, metodolojik tercihler nedeniyle sosyal gerçekliğin yorumlanmasına ve aktörlerin anlam dünyasına sınırlı yer verilmektedir. Nedenselci ve yapısal analiz ağırlıklı bu yaklaşım, sistemik güçlerin akademisyen ve öğrenciler üzerindeki ezici etkisini vurgularken; bu aktörlerin süreç içindeki direniş, uyum sağlama veya yapılarla kurdukları ilişkilerin anlam katmanlarını yeterince derinleştirememektedir. Son olarak, üniversiteyi genel olarak olumsuz niteleyen ton, kurum içinde hâlâ süregiden eleştirel bilgi üretimi ve dayanışma pratikleri gibi eserde resmedilen tablo dışında var olan direnç olasılıklarını gölgelemektedir. Bununla birlikte eser, üniversitenin neoliberal dönüşümü ve meydana getirdiği kriz üzerine araştırma yapmak isteyen sosyal bilimciler için oldukça değerli ve kapsamlı bir analiz çerçevesi sunmaktadır.

Kaynakça / References

Fleming, P. (2025). *Karanlık akademi: Üniversiteler nasıl ölür* (A. E. Pilgir, Çev.) Koç Üniversitesi Yayınları.